

**JOURNAL OF INTERNATIONAL RELATIONS
AND POLITICAL SCIENCE STUDIES**

ULUSLARARASI İLİŞKİLER VE SİYASET BİLİMİ ÇALIŞMALARI DERGİSİ

e-ISSN: 2792-0984

İKLİM KRİZİ VE EGEMENLİK ÇERÇEVESİNDE İKLİM MAĞDURLARI

Dr. Selçuk GÜRÇAM

E-mail: selcukgrcm@gmail.com **ORCID:** [0000-0003-0426-329X](https://orcid.org/0000-0003-0426-329X)

Submitted: 30 December 2022 & **Accepted:** 02 February 2023

Citation: Gürçam, S. (2023). İklim Krizi ve Egemenlik Çerçevesinde İklim Mağdurları. *Journal of International Relations and Political Science Studies*, (7), 19-36.

Uluslararası İlişkiler Çalışmaları Derneği | International Relations Studies Association
Journal of International Relations and Political Science Studies - JIRPSS
E-mail: dergi@tuicakademi.org

İKLİM KRİZİ VE EGEMENLİK ÇERÇEVESİNDE İKLİM MAĞDURLARI

Dr. Selçuk GÜRÇAM

E-mail: selcukgrcm@gmail.com **ORCID:** [0000-0003-0426-329X](https://orcid.org/0000-0003-0426-329X)

Submitted: 30 December 2022 & **Accepted:** 02 February 2023

Özet

İklim krizi geniş kapsamlı ve hemen hemen her topluma etki eden küresel bir sorundur. Elbet bu etki her toplum için aynı oranda değildir. Özellikle iklim krizi, az gelişmiş ve kıyı şeridinde yer alan ülkeler ile küçük ada ülkeleri açısından daha büyük bir sorun teşkil etmektedir. Bundan dolayı iklim krizi, insanları asırlardır yaşadıkları evlerinden sebep olmadıkları bir çevresel felaket dolayısıyla terk etmeye zorlamaktadır. Bu çalışma, iklim krizi dolayısıyla yerleşim yerlerini terk eden iklim mağdurlarını ve iklim mağdurlarının uluslararası hukuk nezdindeki durumunu devletlerin egemenlikleri çerçevesinde incelemektedir. Sonuç olarak, iklim krizi olağan şiddetiyle etkisini gösterirken, iklim mağdurlarının sayısı her geçen gün artmaktadır. Buna rağmen onları koruyacak uluslararası bir hukuki metin yoktur. Özellikle gelecekte yoğunlaşacak iklim kaynaklı zorunlu nüfus hareketlerine karşı şimdiden gerekli adımların atılmaması halinde, devletlerin egemenlikleri aşınacaktır.

Anahtar kelimeler: İklim Krizi, Mülteci, İklim Mağdurları, Göç, Egemenlik.

Climate Victims in the Framework of Climate Crisis and Sovereignty

Abstract

The climate crisis is a wide-ranging global problem that affects almost every society. Of course, this effect is not the same for every society. In particular, the climate crisis poses a greater problem for underdeveloped and coastal countries and small island countries. Therefore, the climate crisis forces people to leave their homes, where they have lived for centuries, due to an environmental disaster they did not cause. This study examines the climate victims who left their settlements due to the climate crisis and the situation of climate victims before international law within the framework of the sovereignty of states. As a result, while the climate crisis is showing its effects with its usual severity, the number of climate victims is increasing day by day. However, there is no international legal text to protect them. The

sovereignty of states will be eroded, especially if necessary steps are not taken against the climate-related forced population movements that will intensify in the future.

Keywords: Climate Crisis, Refugee, Climate Victims, Migration, Sovereignty.

Giriş

İnsan kaynaklı sera gazları dolayısıyla dünyanın küresel ortalama sıcaklıkları artmakta ve iklim krizi hemen hemen her alanda etkilerini göstermektedir. Günümüzde insanların yalnızca %1'i güçlükle yaşanabilir bölgelerde hayatını sürdürürken, bu oranın 2070'li yıllarda %19'a çıkması beklenmektedir. Yani iklim koşulları ağırlaştıkça yaşanabilir alanların sayısı gelecekte daha az olacaktır. Bu durum ise insanların toprağı veya evi olarak adlandırdıkları alanlardan nereye gidecekler sorusuyla zihinleri meşgul etmektedir (Lustgarten, 2022; Zurich, 2022). Uzun süreli kuraklık, daha sık ve şiddetli hava olayları, sıcak hava dalgaları, okyanus sularının ısınması ve asitlenmesi, felakete yol açan orman yangınları ve yükselen deniz seviyeleri gibi iklimsel felaketlerin, insanların sağlığı ve esenliği üzerinde birleşik etkileri vardır. Örnek olarak sel ve su kıtlığı, gıda ve enerji üretimini olumsuz etkilerken, ulaşım kesintilerine, haşere salgınlarına, istilacı türlerin yayılmasına ve çeşitli hastalıkların ortaya çıkmasına neden olabilir. Tüm bunlar, ulusal sınırların içerisinde ve ötesinde nüfus göçüne yol açabilir ve krizleri teşvik edebilir (Turrentine, 2019; UNHCR, 2022a).

İklim krizi kaynaklı göçler hali hazırda dünyada yaşanan insan hareketlerine katkıda bulunarak büyük bir ayaklanmanın başlangıcını oluşturmaktadır. Özellikle son 10 yılda küresel olarak yerinden edilmiş insan sayısı iki katına çıkmıştır. İklim krizi tehdidi küresel olarak artarken, yaşam koşullarının dünya çapında daha güvencesiz hale gelmesi şaşırtıcı değildir. İklim krizi sadece aşırı hava anlamına gelmemektedir. Ayrıca yükselen deniz seviyeleri, hasarlı ekosistemler ve çevresel değişikliklerin tümü, küresel ölçekte büyük bir kargaşaya neden olma potansiyeli ile insanların yaşamlarını olumsuz yönde etkilemektedir (Vince, 2022a; Wheeler ve von Braun, 2013; Zurich, 2022). Vince, (2022a) 2050 yılına kadar 1,2 milyar insanın iklim mültecisi konumuna sokabileceğini söylerken, Palmer (2020) ise dünya üzerinde yaşayan yaklaşık 3 milyardan fazla insanın 2070 yılına kadar tarihsel olarak sıcaklık ve iklim elverişliliği dolayısıyla yaşadığı yerleşim yerlerinin dışında yaşayabileceğini ileri sürmektedir. Bu sebeple iklim krizi dolayısıyla harekete geçilmediği takdirde, gelecekte dünya nüfusunun üçte birinin göç etmesiyle yüzleşebiliriz. Bu durum ise iklim krizi ve mağdurlarına yönelik atılan adımları ilerleyen dönemlerde daha büyük ve önemli bir sorun haline getirecektir. Uluslararası toplumun iklim krizi karşısında tavrı, geçmişte yaşanmamış planlı ve kasıtlı bir göçü zorunlu kılacaktır

(Vince, 2022a). Ayrıca yaşanan felaketler kitlesel göçü tetikleyeceği gibi toprak rekabetini ve çatışmaları artırabilecektir (Turrentine, 2022).

Giderek kötüleşen iklim kayıpları ve daha da şiddetli hava olayları insan hareketliliğinde bir artışa neden olduğundan, taşınmayı seçen insanlar bunu çok az yasal koruma ile yapacaktır. Mevcut uluslararası hukuk sistemi, ülkeleri iklim mağdurlarını (göçmenlerini) desteklemeye zorlayan yasal olarak bağlayıcı anlaşmalar olmadığı için, iklim mağdurlarını koruyacak donanım da sahip değildir (Berchin, Valduga, Garcia ve de Andrade Guerra, 2017). İklim krizi mağdurları veya iklim krizi dolayısıyla yerleşim yerlerini terk etmek zorunda kalan insanlar mültecilere benzerken, mültecilere uluslararası hukuk nezdinde sağlanan yasal korumadan faydalanamamaktadırlar (Lister, 2014). Basit bir örnekle Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin (BMMYK) 2019 yılında sorumlu olduğu resmi mülteci sayısı 20,4 milyonken, yalnızca iklim krizi dolayısıyla her yıl yerinden edilen insan sayısı ortalama 21,5 milyondur. Ancak toplam 20,4 milyon insan mülteci statüsünden faydalanırken, iklim krizi dolayısıyla her yıl aynı sayıda mağdur olan insanlar ise bu yasal zemine ulaşamamaktadır (Podesta, 2019; Watson, 2022).

Richards (2022), iklim krizinin aşırı sıcaklık, sel, kuraklık ve yangın gibi dört temel etkiye neden olduğunu belirtmektedir. Bu aşırı iklim hareketlerine son yıllarda dünyanın çeşitli yerlerinde rastlanmaktadır. Ancak bu durum iklim krizine karşı duyarsızlık devam ettiği müddetçe hızlanarak artacak ve özellikle az gelişmiş veya iklim krizinin etkisine açık bölgelerde kendini daha fazla gösterecektir. Bu etkiler kendini daha çok gösterdikçe insanlar ilk olarak yurt içinde, daha sonrasında ise yurt dışına doğru göç etmeye başlayacaktır. Yani insanlar için tek çözüm yerleşim yerlerinden hareket etmek olacaktır. Tüm bunlar ise harita sınırlarının jeopolitik veya egemenlik yerine iklime dayalı olarak yeniden çizilmesini gerektirecek bir sonuçla insanlığı karşı karşıya getirecektir. Bu kavramsal çerçeveye, çalışmada yasal mevzuattan yoksun iklim krizi mağdurlarının mevcut durumu, iklim krizi, uluslararası hukuk ve devletlerin egemenliği çerçevesinde tartışılmıştır. Literatüre bakıldığından ise özellikle iklim ve egemenlik konularıyla ilişkili olarak, Yamamoto ve Esteban (2010) ve Maas ve Carius (2012) tarafından iklim krizi ve egemenliği küçük ada devletleri özelinde incelerken, Stratford ve diğerleri (2013) Tuvalu'nun egemenliği üzerindeki etkisine değinmektedir. Bununla beraber, iklim mağdurlarının hukuki durumuna dair literatür incelendiğinde, hemen hemen tüm çalışmalar da iklim mağdurları BM Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme ile ilişkilendirilmiştir. Bu sözleşme temelinde hukuki korumadan yoksun olan mağdurlara yönelik bir koruma geliştirilmesi vurgulanmıştır. Örnek olarak, Dauvergne, (2004) mülteci hukuku, yasa dışı göç ve vasıflı göç konularının ulusal egemenliğe

belirli şekillerde meydan okuyuşuna değinirken, Ahmed (2018) iklim krizi yoksa iklim mağduru da yok anlayışıyla iklim krizine sebep olan sera gazlarını salım yapan ülkelerin, iklim mağdurlarının sorumluluğunu üstlenmesi gerektiğine değinmiştir. Bu amaçla, Avustralya, Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Kanada, Almanya ve Japonya gibi ülkelerin kendi aralarında belirli oranlarda sorumluluk alması gerektiğini, aksi halde yasal mevzuattan yoksun bu insanların ciddi risklere açık olduğunu vurgulamıştır. Benzer şekilde Atapattu (2020), büyük sera gazı yayıcıların iklim krizi nedeniyle yerinden edilenlere ve özellikle de küçük ada devletlerinin sakinlerine yardım etme konusunda yasal bir yükümlülük taşıdıklarını savunmuştur. Biermann ve Boas (2010) ise farklı bir yaklaşımla iklim mağdurlarının hukuki durumunun BM Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme kapsamına dâhil edilmesine karşı çıkararak, yeni bir sözleşme (İklim Mültecilerinin Tanınması, Korunması ve Yeniden Yerleştirilmesine İlişkin Protokol) ile sıfırdan bir tanımlama ve hukuki koruma geliştirilmesini savunmuştur. Bu gibi çalışmalar ışığında, çalışmanın multidisipliner bir bakışla iklim krizi mağdurlarına değinmesi, gelecek çalışmalar açısından katkı sağlayıcı bir literatür oluşturacaktır.

I. Uluslararası Hukuk Açısından İklim Mağdurları

1951 tarihli BM Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme metnine göre mülteci: Irkı, dini, tabiiyeti, belirli bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri nedeniyle zulme uğrayacağına dair haklı nedenlere dayanan bir korku nedeniyle kendi ülkesine dönemeyen veya dönmek istemeyen kişi olarak tanımlanmaktadır (UNHCR, 2022b). Bunun yanında Afrika'daki Mültecilerin Problemlerinin Özgül İlkelerini Belirten Sözleşmesi (OAU) ise mülteciyi: Dış saldırı, işgal, yabancı hâkimiyeti veya kamu düzenini ciddi şekilde bozan olaylar nedeniyle menşei veya vatandaşı olduğu ülkenin bir bölümünde veya tamamında yerinden ayrılmak zorunda kalan her kişi olarak tanımlamaktadır (UNHCR, 1974). İklim krizi göstermiş olduğu kuraklık, yükselen denizler veya başka bir hava felaketi nedeniyle insanları buldukları yerden göçe zorlamaktadır. Söz konusu göç olgusu ülke sınırları dışına yansımadan önce genellikle kırsal alanlardan şehirlere doğru yani ülke sınırları içinde gerçekleşmektedir. Ancak kentler, aynı zamanda yükselen sıcaklıklar, su kıtlığı ve gıda temin sorunları da dâhil olmak üzere iklimle ilgili kendi sorunlarıyla karşı karşıya olduklarından, insanlar sığınmak için ulusal sınırların ötesine giderek daha fazla kaçmak zorunda kalmaktadır (UNHCR, 2022a; Watson, 2022).

İklim krizi yoksulluğu, kuraklığı, suçu ve siyasi istikrarsızlığı artırırken, özellikle Afrika ve Latin Amerika'nın belli bölgelerinde gerilimi de körüklemektedir. Ancak bu etkenler

sonucunda çoğu zaman yerleşim yerlerini terk eden insanlar göz ardı edilmektedir. BMMYK'nin yetki alanında bulunan mültecilerin %90'ı acil iklim kapsamı içerisinde yer alan ülkelerden gelmektedir. Örnek olarak her yıl El Salvador'da kuraklık ve sellerden kaynaklanan mahsul yetersizliğinden dolayı binlerce insan yaşadığı köyleri terk etmektedir. Bu terk ediş kentlere doğru yaşanırken, kentlerde çete faaliyetleri bu mağdur halkı daha da mağdur ederek ülkeden kaçmasına neden olmaktadır. Georgetown Üniversitesi Uluslararası Göç Araştırmaları Enstitüsü'nde araştırma profesörü olan Elizabeth Ferris, hükümetlerin iklim dolayısıyla yerinden edilen bu insanları hukuki bir sığırta büründürmesinin çok önemli olduğuna değinmektedir (Watson, 2022). Ancak iklim krizinin neden olduğu etkiler sonucunda oluşan ortam silahlı çatışma veya şiddet eylemleri bir araya geldiğinde etkilenen insanlar mülteci statüsü kazanabilirken, yalnızca ırkları, dinleri, milliyetleri, siyasi görüşleri veya belirli sosyal grupları nedeniyle zulümden kaçan kişilere yasal koruma sağlayan BMMYK, iklim mağdurları için “iklim mülteci” kavramını desteklememektedir (UNHCR, 2022a; Watson, 2022).

Çoğu aktivist veya uzmanlar son zamanlarda çatışmadan kaçan insanlar gibi iklim krizinden etkilenen ve yaşadığı yerleri terk etmek zorunda kalan insanların mülteci statüsünden faydalanması gerektiğini savunmaktadırlar. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi 2018 yılında iklim krizinden etkilenen ve yerleşim yerlerini terk eden birçok insanın “mülteci” tanımlamasına uymadığını tespit etmekle beraber, bu insanları “dünyanın unutulmuş kurbanları” olarak tanımlamaktadır. Bu durum ise onları sığınma veya sınır dışı etme eğilimlerinden koruyacak yasal bir güvencenin olmadığını göstermektedir (Ida, 2021; Zurich, 2022).

İklim krizi mağdurlarına yönelik farkındalık ve duyarlılık her geçen gün daha yükselmektedir. Paris Anlaşması öncesinde dönemin Avrupa Birliği başkanı Jean-Claude Juncker, iklim krizinin yeni bir göç olgusunun temel ayaklarından birini oluşturduğunu, bu sebeple bu sorunun halledilmemesi durumunda iklim mağdurları büyük bir sorun haline geleceğini belirtmiştir. Benzer şekilde ABD Başkanının ulusal güvenlikten sorumlu yardımcısı Jake Sullivan, iklim mağdurlarının nasıl belirlenmesi gerektiğini içeren bir emir yayınlamıştır (Ida, 2021). Uzun yıllar göç ve iklim krizi arasındaki ilişki kabul edilmemesine rağmen uluslararası toplum tarafından dile getirilmesiyle beraber, nihayetinde 2015 yılında Taraflar Konferansı'nın 21. toplantısında (COP/21) her iki soruna yönelik entegre bir çözüm geliştirilmesine karar verilmiştir. Bu amaçla da Yerinden Edilme Görev Gücü kurulmuştur. Bu gelişme üç yıl sonra (2018) Güvenli, Düzenli ve Düzenli Göçe İlişkin Küresel İlkeler Sözleşmesi ve Mültecilere İlişkin Küresel Sözleşmeye (United Nations, 2018) giden zemini hazırlamıştır. Sözleşme, çevresel bozulma nedeniyle bağlı buldukları ülkelerini terk etmek

zorunda kalan iklim mağdurları için, eğer uyum sağlama ve geri dönüş mümkün değilse, hükümetlerin planlı yeniden yerleştirme ve vize seçenekleri tasarlayarak geldikleri ülkelerdeki iklim mültecilerini korumak için çalışması gerektiğini açıkça belirtmektedir. Ancak her ne sözleşme ile adımlar atılsa da günümüze dek somut olabilecek bir gelişme yaşanmamıştır (Greenfield, 2022; Ida, 2021; Karagöz, 2021).

II. İklim Krizi Açısından Egemenlik

Uluslar veya topraklar arasında sınır oluşturulması fikri belki de binlerce yıllık olmasına rağmen, günümüzde yaşanan sistem nispeten daha yeni olan ve Avrupa’da onlarca yıl devam eden din savaşlarını sona erdiren 1648 Vestfalya Barışı’nın ürünüdür (Mendez ve Giampiero, 2001). Bu anlaşma sonucunda *Cuius regio, eius religio* (Kimin diyarı, onların dini) ilkesiyle, bir hükümdarın yönettiği tebaa üzerinde kendi dinini empoze etme hakkını veren yepyeni bir siyasi düzenin kurulması sağlanmıştır. Ancak bu yetkinin önemli olmasındaki sebep; hükümet, hukuk, vergi ve askeri sistem üzerinde sınırlanmış olan yetkiyi belirli coğrafi alan dâhiline yerleşmesidir. Oluşturulan bu egemenlik kavramının belirli çizgilere ihtiyacı olmaktadır. Çünkü Avrupa’da kurulu olan Feodal düzenin politik egemenliğinin (vergi toplama hakları, sadakat bağları ve vasallar ile lordlar arasındaki hiyerarşilerin karmaşık bir karışımı gibi) gerçek manada haritasının çıkarılması imkansızdır. Bu sebeple de konular artık haritacılık yani çizgilerle belirlenecektir. Zamanla bu süreç, ortak bir din, dil, kültür, etnisite tercihi ve sınırlar içerisinde yaşayan insanların ortak kimliğinin kapsayacak şekilde gelişmiştir. Oluşturulan ayrık popülasyon ve belirli kaynaklara sahip olarak tanımlanmış bölgeler zamanla ulusları oluşturmuştur. Her ne kadar çizilen bu sınırlardan günümüze yaklaşık 300 yıl geçse de bu çizilen sınırların aynı kalması için direnç gösterilmiştir. Bundan dolayıdır ki sınırların sabit ve değiştirilemez olduğu fikri, küreselleşme, iklim krizi, internet ve göç gibi bir dizi zorluğa karşı mücadele etmektedir. (Crawford, 2022; Jackson, 2003).

Günümüzde ise egemen devletler, toprağın sahipliğini belirtmek için sayfa boyunca çizilen iki boyutlu sınırlarla bölünmüş, siyaset ve pasaport kontrolü, genellikle aynı kültür, dil ve değerlerin çoğunu paylaşan topluluklara ayrılmıştır. Ancak uzaydan bakıldığında ise dünya tek parça halinde ve uzayda dönen bir kaya parçası misali orijinalliğini hala korumaktadır. Elbette okyanuslar, dağlar, büyük düz vadiler gibi popülasyonu bölen sınırlar bulunmaktadır ancak ulusları millet, bayrak veya egemenlik olarak ayıran bir çizgi görünmemektedir. Yani popülist olmaktan ziyade yukarıdan bakıldığında görünen şey gezegenseldir (Richards, 2022). Ayrı ayrı kadelere sahip çeşitli milletler, mürekkeple çizilen sınırlarla bir birinden net şekilde ayrılmışlardır. Çizilen bu sınırlar yaşam sürelerimize, kimliğimize, geleceğimize ve hatta daha

fazlasına etki etmektedir. Ancak bu sınırlar kâğıt üzerinde çizilen ve dağlar veya denizler gibi dünyamızın doğal bir parçası değildirler. Yakın bir zamanda çizilen bu hayali çizgiler, artan nüfus ve günümüzün en önemli sorunlarının başında görülen iklim krizi karşısında tartışmaya açıktır. Aslında sınırları kullanarak yabancıları dışarıda tutma fikri yeni bir yaklaşımdır. Çünkü geçmişte devletler yabancıları dışarı tutmaktan ziyade, vatandaşlarının ayrılmaması için çaba göstermiştir. Çünkü devletlerin vatandaşların vergilerine ve emeklerine ihtiyaçları vardır (Vince, 2022b).

Devletin ortaya çıkmasıyla birlikte sınır çizme faaliyeti içinde doğrusal bir bağlantı vardır. Bugün aynı bağlantı devam etmekte olup, amaçlar farklılaşmıştır. Bugün ulus-devletler yoksullar, izinsiz göçmenler, uyuşturucu, silah kaçakçılığı, terör kısacası güvenlik algısı gibi söylemleri kullanarak duvarlar inşa etse de gerçek bunlarla sınırlı kalmamaktadır. Homojenliğini koruması, iç-dış ayrımı yapması, kendinden olmayanı belirlemeye çalışması, sınırlardaki egemenliğini kaybetmesi ek olarak sunabilecek nedenlerdir. İlk bakışta çelişik gibi görünse de bu duvarların yükselmesi neoliberal dönüşümün bir sonucudur. Her ne kadar neoliberalizm sermaye ve ticaret için sınırların kaldırılmasını istese de iş emeğin serbest dolaşımına gelince “*güvenlikçi*” bir perspektifi benimsemek, neoliberal politikaları uygulayan iktidarların ülkelerindeki egemenliklerini korumalarının tek yoludur. Çünkü sınırlardan kurtulan ve akışkanlaşan sermaye mekânsal olarak görece durağan emeğe karşı çok büyük bir avantaj elde etmişken bu sınıfsal zaferi korumaya ve emeğin yeniden üretimini sınırlar dâhilinde güvence altına almak istemektedir (Gürçam ve Konuralp, 2022; Konuralp, 2017, 2019, 2020; Konuralp ve Bicer, 2021; Konuralp ve Dayioğlu, 2022).

Geçmişe nazaran günümüzde artık aşırı sağın iklim inkârcılığından uzaklaştığı, iklim milliyetçiliğine doğru döndüğünü ve iklim krizinin ulusal çıkarlar açısından oluşturduğu tehlikeye vurgu yaptığı görülmektedir. Örnek olarak Avusturya Özgürlük Partisi (FPÖ), iklim krizinin hiçbir zaman kabul edilmemiş bir iltica gerekçesi haline gelmemesi gerektiğini belirtmiştir. Ancak eğer bu durum gerçekleşirse barajlar yıkılacak, Avrupa ve Avusturya milyonlarca iklim mültecisiyle baş başa kalacaktır. İtalya’dan sağcı popülist parti League for Salvini Premier (Lega) ise ulusal iklim çağrısında bulunmuştur. Aksi takdirde sınırların yıkılmaması için yer kabuğundan atmosfere kadar sınırların yükselmesi gerekecektir (Crawford, 2022). Yine de, belirli bir ülkeye ait olduğumuz ve o ülkenin bize ait olduğu fikrinin üstesinden gelmek en az bir o kadar zorlayıcı olacaktır. Yeni, kutup şehirlerinde yaşayan, küresel olarak çeşitli toplumlara asimile olmamız gerekecektir. Gerektiğinde tekrar hareket etmeye hazır olmamız gerekecek. Her bir derecelik sıcaklık artışıyla, yaklaşık 1 milyar insan,

binlerce yıldır yaşadığı bölgenin dışına itilecektir. Yaklaşan kargaşayı ezici ve ölümcül hale gelmeden yönetmek için zaman tükenmektedir (Vince, 2022a).

III. İklim Krizi ve Yerinden Edilme (Göç) İlişkisine Dair Bulgular

IPCC (*Intergovernmental Panel on Climate Change*, Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli) tarafından yayınlanan 6. değerlendirme raporu gösteriyor ki dünyanın son 50 yıldaki ortalama yüzey sıcaklığı önceki 2000 yıldaki sıcaklık değerlerinden hızlı artmıştır. Ayrıca günümüzdeki atmosferik karbondioksit seviyesinin son 2 milyon yıl içerisindeki atmosferik karbondioksit seviyesindeki herhangi bir noktadan daha yüksek olduğuna dikkat çekmektedir. Raporda ayrıca, iklim krizi karşısında insan başta olmak üzere tüm ekosistem savunmasız bir haldedir. İklim krizinin şiddetli, tehlikeli ve yaygın etkileri dünyanın hemen hemen her yerinde belirgin hale gelmektedir. Bu durum ise insanların temel ihtiyaçlarını karşılama gereksinimine engel olmakla beraber, sürdürülebilir kalkınmayı tehdit etmektedir (IPCC, 2022; Turrentine, 2022). Raporda ayrıca iklim krizi tüm insanlar üzerinde doğrudan veya dolaylı olarak bir etkiye sahipken, bu etki herkes için aynı derecede olmamaktadır. Örnek olarak, Sahra Altı Afrika, Güney Asya ve Orta ve Güney Amerika'nın belirli bölgeleri ölümcül ısı etkisini yüksek derecede hissederken, Avrupa ve Kuzey Amerika ise bunlara nazaran daha az hissedecektir. IPCC, yükselen deniz seviyeleri dolayısıyla yaşanan sellerin özellikle Doğu Asya kıyılarındaki yerleşimlerde yüksek kayıplara neden olabileceğine değinmektedir (Greenfield, 2022; IPCC, 2022). Örnek olarak, iklim krizi dolayısıyla yükselen deniz ve okyanus seviyeleri alçak bir kıyı boyuna sahip Bangladeş'in üçte birinin batmasına sebep olmaktadır. Bu sebeple de giderek yaşanmaz hale gelen ülkede 2050 yılına kadar 13 milyondan fazla insanın ülkeyi terk etmesi beklenmektedir (Vince, 2022a).

Guatemala'da yaşayan çiftçi Jorge A. 2019 yılında COVID-19 sebebiyle ülke sınırları kapatılmadan bulunduğu yeri terk etmesi gerektiğinin farkındaydı. Çünkü artık ürettiği ve geçim sağladığı toprak eski tanıdığı toprak değildi. Buna sebep ise yaklaşık beş yıldır neredeyse hiç yağmur yağmamış olmasıdır. Ancak yağmur yağmış ve Jorge toprağına mısır tohumunu ekerek yeşermesi izlemiştir. Ancak bu da kısa sürdü çünkü hiçbir uyarı yapılmadan nehirlerin taşması yeşeren tüm umutları tekrar param parça etmiştir. Bu durum sonrasında geçinmek zorunda kalan Jorge eşi ve çocuklarıyla yaşadığı teneke çatılı kulübeyi bamya tohumu almak için 1500 dolarlık avans karşılığında ipotek ettirmiştir. Ancak sel sonrasında tekrar yağmurlar durmuş ve kuraklık baş gösterince ekilen her şey ölmüştür. İşte bu sebeple Jorge, Guatemala'dan çıkmazsa ailesin yok olacağını biliyordu. Özellikle son yıllarda binlerce Guatemalalı yemeklerinin nereden geleceği belirsizliğini korurken, halk büyük geçim zorluğu

yaşamaktadır. Çocuklarının büyük kısmı kronik olarak açken, çoğu çocuk ise yaşlılarına göre kısa, ince kemikli ve karınları şiş bir hayat sürmeye çalışmaktadırlar. Bu sebeple Jorge'ye göre aileler büyük bir acıyla yüzleşmekte ve dayanılması güç kararlar almak zorunda bırakılmaktadır (Lustgarten, 2022).

2006 ile 2010 yılları arasında geçmişte verimli olan toprakların kuraklık dolayısıyla veriminin kesilmesi, 800 bin civarı insanın geçim koşullarını kaybetmesi ve hayvancılığın yaklaşık %85'nin yapılamaz hale geldiği Suriye'de kırsal bölgede yaşayan insanlar kente göç etmiştir. Ortaya çıkan bu durum, yoksullukla yüzleşen ve zor durumda kalan insanları İslam Devleti adı altında asker toplayan insanların hedefi haline getirmiştir. Bu durum doğrudan Suriye iç savaşına neden olan bir unsur değildir ancak Suriye Hükümeti'nin katı tutumu ve Arap Baharı'nın ortaya çıkardığı toplumsal gerilime, iklim krizi de eklenerek kötüleşmesine neden olmuştur (Zurich, 2022).

Sonuç olarak domino etkisiyle, yaklaşık 6,6 milyon Suriyelinin (nüfusun yaklaşık dörtte biri) ülkelerinden kaçmak zorunda kalmasıyla (UNHCR, 2022c), on yıllardır dünyanın en kötü mülteci krizlerini körükleyen bir çatışmaya neden olmuştur. İklim krizinden en fazla etkilenen ülkeler ile şiddet ve çatışma yaşayan ülkeler arasında güçlü bir ilişki bulunmaktadır. Suriye'deki deneyim bunun en iyi örneğidir (Zurich, 2022). Şöyle ki BMMYK'nin Zorla Yerinden Edilmede Küresel Eğilimler 2020 raporuna göre, 2020 yılında meydana gelen tüm çatışmalı yerinden edilmelerin yüzde 95'i iklim krizine karşı savunmasız veya son derece savunmasız ülkelerde meydana gelmiştir (UNHCR, 2020).

Pasifik'te deniz seviyesi yılda ortalama 12mm yükselmektedir. Yani burada bulunan adalar her geçen yıl biraz daha suya gömülmektedir. Hatta 8 ada sular altında kalmıştır. 2100 yılına kadar bu adalardan 48'nin kaybolacağı tahmin edilmektedir. 2015 yılında kaybolan ada ülkesi Kiribati'de yaşayan Teitota ailesi kaçarak Yeni Zelanda'ya mülteci statüsü için başvuruda bulunmuşlardır. Bu başvuru neticesinde açılan dava, iklim krizine atfedilen ilk sığınma talepli dava olmuştur. Ancak mahkeme tarafından bu talep ret edilmiştir (McDonald, 2015; Podesta, 2019). Karayip adası Dominika'nın yerlisi olan Francis, 2017 yılında Irma ve Maria Kasırgaları tarafından yerleşim yerlerinin harap olduğunu söylemektedir. Bu felaketlerin ilerlediğini ve ancak gerekli parasal yardımlarla bu krizi adapte olacaklarından bahsetmektedir. Bu sebeple kendileri için temel olan husus, yalnızca yerleşim yerlerinden hareket etme seçeneği değil aynı zamanda evlerinde kalma seçeneğini de değerlendirmeleri için gerekli maddi desteğin ve kaynağın aktarılması gereklidir (Greenfield, 2022). Benzer şekilde 2021 yılında Glasgow'da düzenlenen iklim konferansında, Güney Pasifikte bir ada ülkesi olan Tuvalu'nun Dışişleri Bakanı Simon Kofe bir açıklama yapmıştır. Konferans'ta yer alan delegelere çevrimiçi

bağlanarak yaptığı açıklamada, Tuvalu olarak iklim krizini tam olarak yaşadıklarını suların içinde yer alan bir tahta kürsüden söylemiştir (Şekil 1). Bu sebeple okyanuslar etrafımızda yükselirken, iklim kriziyle mücadele için eylem ön plana çıkması gerektiğini belirtmiştir. Uzun zamandan beridir iklim krizinin etkisinin gözle görülmesi açısından bir tür laboratuvar olarak kullanılan Tuvalu, tarihte deniz seviyesinin yükselmesiyle yok olması en muhtemel ilk ülke olarak yer almaktadır. Bu sebeple de barındırdığı 12 binlik nüfusla iklim dolayısıyla göçe zorlanacak en erken dönem iklim mültecileri içerisinde yer almaktadır. Ancak bu durum Tuvalulular açısından ve özellikle de boğulmak zorunda kalacakları bir dünya açısından hiçte iç açıcı olmadığı gibi, bu duruma karşı da tepki göstermektedirler. Çünkü onlar yaşadıkları durum dolayısıyla kendilerinin tam insan hissedememekten rahatsız olmaktadırlar (Crawford, 2022; Handley, 2021; Joly, 2021).

Şekil 1: Tuvalu Dışişleri Bakanı Simon Kofe'nin Glasgow İklim Konferansına hitabı (2021)

Kaynak: (The Guardian, 2021)

2019 yılı Mart ayında Idai Tropikal Siklonu Malavi, Mozambik ve Zimbabve'deki kıyı kesimlerini vurmuştur. Bu fırtına sonrası 2,5 milyon insanın yardıma ihtiyacı olduğunu, 160.927 bin insanın yerinden edildiğini, bu yerinden edilen insanların kurulan 155 geçici noktaya yerleştirilmesi için çaba gösterildiğini, 223.947 bin civarı evin hasar gördüğünü, 715.378 hektar tarımsal alanın zarar gördüğünü ve son olarak 1 milyar dolarlık alt yapısal zarara ortaya çıkmıştır (Podesta, 2019; UNICEF, 2022). 2020 yılında Guatemala, Honduras ve El Salvador'da yaşanan şiddetli kasırgalar, sağanak yağışlar ve toprak kaymaları sonucunda, evleri yıkılan veya yok olan, temiz suya erişemeyen ve gıda sıkıntısı yaşayan insanlar

buldukları yeri terk edip Meksika ve oradan da ABD sınırına akın etmiştir. Bu olaylar sebep ve sonuç çıkarımı açısından güzel örneklerdir. Yani bu örnekler, insanların aşırı hava olaylarına maruz kalarak yaşanmaz duruma gelen topraklarından iklim mağdurları olarak başka sınırlara ittiği açıkça görülebilir (Zurich, 2022).

Değerlendirme ve Sonuç

İklim krizinin iç içe geçmiş etkileri, uluslararası düzende sosyal, ekonomik, politik ve çevresel değişiklikler oluşturmaya çoktan başlamıştır. Atmosferdeki sera gazı seviyeleri yükselmeye devam ettiği müddetçe bu değişiklikler ve bozulmalar hızlanarak özellikle bazı bölgelerde, koşulları daha da yaşanmaz hale getirecektir. Bu durum ise iklim krizinin ortaya çıkmasında en az etkisi olan ülkelerin ne yazık ki en fazla etkiye maruz kalan ülkeler olmasına neden olmuştur. Bu durum, geçmişte yaşanan sömürgecilik ve o dönemden bu zamana kadar yansıyan eşitsiz düzene benzemektedir. Şöyle ki iklim krizinin günümüzde bu seviyede olmasına neden olan geçmişte sömürü düzenini yöneten toplumlardır. Ancak iklim krizi tüm toplumlara etki ederken, sömürü düzeninden mağdur olan insanlar iklim krizinden daha çok etkilenmektedir. Her yıl bir önceki yıla göre daha fazla insan yerleşimlerini terk etmek zorunda kalmaktadır. 2021 yılında 89,3 milyon insan yerleşimlerini terk ederken, bu rakam 10 yıl önceki rakamın iki katıdır. 2022 yılında ise iklim felaketleri dolayısıyla yerleşimlerini terk eden sayısı çatışmalardan dolayı terk eden insan sayısını da aşmış ve toplamda 100 milyon insan evlerini terk etmiştir. 2022 yılında Pakistan’da 33 milyon insan sellerden etkilenirken (Tunio, 2022), Afrika’da ise milyonlarca insan kuraklık ve kıtlıktan etkilenmiştir. Hareket halinde bu kadar insan varken kâğıt üzerinde çizilen ve güvenlik kaygıları dolayısıyla dayatılan sınırlar anlamsız hale gelmeyecek mi? İklim krizi dolayısıyla ortaya çıkan tehdit unsurları ve bunların sosyal yansımaları ulusal güvenliği gölgede bırakabilecektir (Vince, 2022a). Çünkü iklim krizine sebep olan ülkeler sınırlar ardında güvenlik kaygılarıyla yaşarken, iklim krizinden bir haber toplumlara yaşamak için mücadele etmektedirler. Tuvalu örneğinde olduğu gibi Dışişleri Bakanı yaşadıkları durumu sular içinde yaptığı konuşmayla anlatmaya çalışmıştır. Ancak 30 yıla aşkın süredir devam eden bu mücadele süreci, Tuvalu gibi ülkelerin kullanılmasından ya da göz göre göre yok olmasına seyirci kalmaktan başka bir şey değildir. Eğer öyle olmasaydı, krize sebep olan ülkeler çok geçmeden gerekli yardımları yapmakla beraber sera gazlarının salımını önlemeye yönelik kesin adımlar atmış olurlardı ancak günümüzde bu adımlar Maslin, Parikh, Taylor and Chin-Yee, (2022) tarafından yapılan çalışma da vurgulandığı üzere, 2022 yılında Mısır’da gerçekleştirilen COP/27’de de gerçeklikten uzak kalmıştır.

İklim krizi mağdurları yalnızca bir haber oldukları bir felaketle yüzleşmemekte aynı zamanda mağdur oldukları krize karşı uluslararası hukuktan da yoksun kalmaktadırlar. Şöyle Tuvalu örneğinde olduğu gibi halk kendilerini diğer insanlarla eşit hissetmemekten yakınmaktadırlar. Çünkü hem yaşanabilir koşullardan uzaklar hem de yerlerini terk etmek zorunda kaldıklarında onları koruyabilecek bir uluslararası hukuk zemine sahip değiller. Çünkü uluslararası hukuk iklim mağdurlarını koruyacak bir metne sahip değildir. Ancak üzücü olan şu ki iklim krizi dolayısıyla sürüklendikleri yerde çatışma ve kargaşa ortamıyla baş başa kalana kadar uluslararası hukuk onları korumamaktadır. Bu düzen iklim krizinin etkileri kadar adaletsizdir. Çünkü bu hukuksal zemini de oluşturan yine iklim krizine sebep olan toplumlardır. Ancak yine mağdur olanlar iklim krizinden etkilenen ve sera gazı salımında yok denecek kadar pay sahibi olan toplumlardır. Kiribati’de yaşayan Teitota örneğinde olduğu gibi (Aleksandrova, Schraven ve Serraglio, 2020) uluslararası hukuk tarafından korunmayan aile sığınma başvurusu yaptığı ülkenin ulusal kanunları tarafından da korunmamış ve sınır dışı edilmiştir. Yani yaşamsal koşulların olmadığı bölgeye tekrar sürülmüştür.

Mülteci Sözleşmesi gibi mevcut yasal yapılar, farklı amaçlar için inşa edildiğinden ve uygulamaları sınırlı olduğundan büyük ölçüde iklim krizi mağdurlarını korumada yetersiz kalmaktadır. Bu sebeple hem iklim kriziyle mücadele hem de iklim krizinin bir sonucu olarak iklim mağdurlarını korumak adına Paris Anlaşması’nın kapsamı genişletilmeli ya da Taraflar Konferansı’nın gelecek ilk toplantısında bu konular gündeme getirilerek bir çözüm bulunmalıdır. Ya da ilk etapta sözde iklim krizi mültecilerinin sorunu çözmek için bölgesel programların geliştirilmesi daha hızlı ve daha kararlı bir adım sunabilir. Böyle bir stratejinin uygulanması, uluslararası hukuk sistemi içinde var olan mevcut koruma açığını giderirken, devletlerin bölgesel olarak en uygun şekilde iklim krizi dolayısıyla yerinden edilme ile mücadele etmesine ve yanıt vermesine de izin verecektir (Williams, 2008).

İklim krizinin etkileri daha şiddetli hissedildiği zaman, yerinden edilmeler artık kitlesel bir hareketi tetikleyebilir. Günümüzde yaşanan zorunlu göçlerde bile ne kadar büyük sorunların olduğu açıktır. Ülkeler ve özellikle iklim krizinde tarihsel sorumluluğa sahip ülkeler sınırları ardına saklanmaktan ziyade, bu soruna acilen bir çözüm bulma arayışına gitmesi gerekmektedir. Aksi takdirde iklim krizi kaynaklı insan hareketleri yalnızca en yakın ve yaşanabilir şehir veya ülkeye değil aynı zamanda daha yaşanabilir kuzey bölgelerine olacaktır. Özellikle yoğun insan nüfusun gerçekleştireceği göç hareketleri bazen kıtalar arası göçü mecbur kılacaktır. Bu durum ise kuzey bölgelerinde yaşayan insanların bu yoğun nüfusu barındırmak zorunda bırakacaktır. Hatta günümüzde yaşanmaz durumda olan kuzey bölgelerinde (Kuzey Kutbu bölgeleri, Sibiryaya, Grönland ve Alaska bölgelerinin çıkan devasa yangınlar ve hızlı buz

erimesi) (Aguilera, 2019; Cereceda, 2020) ortaya çıkan topraklarda bu insanlar için yeni şehirler yaratılacaktır. Bu sebeple şuan nerede yaşarsanız yaşayın veya hangi duvarların ardına saklanırsanız saklanın gelecekte iklim krizinin oluşturacağı göç sizleri ve çocuklarınızı etkileyecektir.

Geçmişten bu yana var olan yaşam koşulları, ekonomik düzen, sosyal yaşam gibi unsurların eşit düzeyde dağıtılmadığı dünyada, insanların daha iyi yaşam koşullarına ulaşma çabaları bitmeyecektir. Yaşayabilme güdüsüyle hareket eden insanlar yaşadıkları yerlerin yaşanmaz olmaya devam ettiği müddetçe göç etmeye devam edeceklerdir. Bu sebeple ki sınırların olması göçün engellenmesine çare değildir. Göç unsurunu ancak iklim kriziyle mücadeleyi tam anlamıyla yapıp (En azından Paris Anlaşması'nda belirtilen küresel ortalama sıcaklık artışını 2°C'nin oldukça altında ve mümkünse 1,5°C ile sınırlamak) (United Nations, 2021) adil olmayan koşullarda yaşayanlara gerekli desteği sağlayıp, gerekli hukuksal çalışmalarla iklim mağdurlarını koruyup ve onları ayırmadığımız zaman çözüm adına başarılı sayılabilir. Ya da bir başka ifadeyle, iklim krizinde neredeyse yok denilebilecek seviyede etkisi olabilecek insanların, iklim krizinden neredeyse tüm paya sahip toplumlara yine mahkûm edilmesi adil bir düzenin olmadığı en büyük göstergesidir. İklim felaketi nedeniyle evlerinden sürülen insanların korunmaya ihtiyacı var. Ve yaşlanan ulusların onlara ihtiyacı var. Bu durum ise güvenlik ve yoksulluktan uzak bir yaşamı isteyen insanoğlu için daha dramatik bir dönemi de aralamaktadır. Bu sebeple ki herkesin yararına olacak şekilde iklim kriziyle mücadele ve herkesin yararına olacak şekilde küresel bir toplum inşası için adım atılmalıdır. Hükümetlerden sivil toplum örgütlerine, akademisyenlerden şirketlere kadar büyük bir ekibin çalışması gerekmektedir. Bu sebeple, adil düzen için adil ve tarafsız bir yaklaşımla tüm uluslar kendi üzerine düşen yardım ve paylaşımı yapmaktan çekinmemelidir. Gelecek, onlar içinde eğer adım atılmazsa yaşanabilir olmaktan çıkacaktır.

KAYNAKÇA

- Aguilera, J. (2019). Siberian Wildfires and Heatwaves in Alaska: How the Arctic Is Nearing a Point of No Return. *Time*. <https://time.com/5641751/arctic-wildfires-heatwaves-alaska-climate-change/> adresinden erişildi.
- Ahmed, B. (2018). Who takes responsibility for the climate refugees? *International Journal of Climate Change Strategies and Management*, 10(1), 5–26. doi:10.1108/IJCCSM-10-2016-0149
- Aleksandrova, M., Schraven, B. ve Serraglio, D. (2020). *The implications of the UN's ruling on 'climate refugees'*. https://www.idos-research.de/uploads/media/German_Development_Institute_Aleksandrova_Schraven_Serraglio_24.02.2020.pdf adresinden erişildi.
- Atapattu, S. (2020). Climate change and displacement: protecting 'climate refugees' within a framework of justice and human rights. *Journal of Human Rights and the Environment*, 11(1), 86–113. doi:10.4337/jhre.2020.01.04
- Berchin, I. I., Valduga, I. B., Garcia, J. ve de Andrade Guerra, J. B. S. O. (2017). Climate change and forced migrations: An effort towards recognizing climate refugees. *Geoforum*, 84, 147–150. doi:10.1016/j.geoforum.2017.06.022
- Biermann, F. ve Boas, I. (2010). Preparing for a Warmer World: Towards a Global Governance System to Protect Climate Refugees. *Global Environmental Politics*, 10(1), 60–88. doi:10.1162/glep.2010.10.1.60
- Cereceda, R. (2020). High temperatures, melting ice and wildfires combine for unprecedented Arctic summer. *Euro News*. <https://www.euronews.com/2020/07/14/high-temperatures-melting-ice-and-wildfires-combine-for-unprecedented-arctic-summer> adresinden erişildi.
- Crawford, J. (2022). The big idea: do nations really need borders? *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/books/2022/aug/01/the-big-idea-do-nations-really-need-borders> adresinden erişildi.
- Dauvergne, C. (2004). Sovereignty, Migration and the Rule of Law in Global Times. *Modern Law Review*, 67(4), 588–615. doi:10.1111/j.1468-2230.2004.00501.x
- Greenfield, N. (2022). Climate Migration and Equity. *NRDC (Natural Resources Defense Council)*. <https://www.nrdc.org/stories/climate-migration-equity> adresinden erişildi.
- Gürçam, S. ve Konuralp, E. (2022). Küreselden Yerele Çevresel Politika Yapımı: Iğdır İl Özel İdaresi Üzerine Bir Memorandum. *Iğdır Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (6), 65–84.
- Handley, L. (2021). Pacific island minister films climate speech knee-deep in the ocean.

- CNBC. <https://www.cnbccom/2021/11/08/tuvalu-minister-gives-cop26-speech-knee-deep-in-the-ocean-to-highlight-rising-sea-levels.html> adresinden erişildi.
- Ida, T. (2021). Climate refugees – the world’s forgotten victims. *World Economic Forum*. <https://www.weforum.org/agenda/2021/06/climate-refugees-the-world-s-forgotten-victims/> adresinden erişildi.
- IPCC. (2022). *Climate Change 2022: Impacts, Adaptation and Vulnerability*. https://report.ipcc.ch/ar6wg2/pdf/IPCC_AR6_WGII_FinalDraft_FullReport.pdf adresinden erişildi.
- Jackson, J. H. (2003). Sovereignty-Modern: A New Approach to an Outdated Concept. *American Journal of International Law*, 97(4), 782–802. doi:10.2307/3133680
- Joly, J. (2021). COP26: Why has a speech by Tuvalu’s Foreign Minister gone viral? *Euro News Green*. <https://www.euronews.com/green/2021/11/09/cop26-tuvalu-s-foreign-minister-urges-world-leaders-to-address-climate-change> adresinden erişildi.
- Karagöz, T. (2021). Climate Refugees: Understanding the Challenges for Climate Refugees. *Journal of International Relations and Political Science Studies*, (1), 38–58.
- Konuralp, E. (2017). Attempts on Non-Reductionist Marxist Theory of the State. *kilikya*, 4(3), 1–33. doi:10.5840/kilikya20174312
- Konuralp, E. (2019). Kamusal’ın ‘Dinsel’le Yüzleşmesi: Kamusal Din Yaklaşımı Üzerine Bir Değerlendirme. E. Yağanak ve A. U. Hacıfevzioğlu (Ed.), *Toplum, Siyaset ve Etik: Felsefi Soruşturmalarda* içinde . Bursa: Sentez Yayıncılık.
- Konuralp, E. (2020). Between neoliberal appetite and environmentalist reservations: the political economy of sustainable aviation. *International Journal of Sustainable Aviation*, 6(2), 134. doi:10.1504/IJSA.2020.110603
- Konuralp, E. ve Bicer, S. (2021). Putting the Neoliberal Transformation of Turkish Healthcare System and Its Problems into a Historical Perspective. *Review of Radical Political Economics*, 53(654–674). doi:10.1177/04866134211005083
- Konuralp, E. ve Dayioğlu, N. (2022). Analysing the implications of the Health Transformation Program on perceptions of the welfare state and public services in Turkey. *Acta Oeconomica*, 72(2), 153–174. doi:10.1556/032.2022.00009
- Lister, M. (2014). Climate change refugees. *Critical Review of International Social and Political Philosophy*, 17(5), 618–634. doi:10.1080/13698230.2014.919059
- Lustgarten, A. (2022). The Great Climate Migration. *New York Times*. <https://www.nytimes.com/interactive/2020/07/23/magazine/climate-migration.html> adresinden erişildi.

- Maas, A. ve Carius, A. (2012). Territorial Integrity and Sovereignty: Climate Change and Security in the Pacific and Beyond (ss. 651–665). doi:10.1007/978-3-642-28626-1_32
- Maslin, M., Parikh, P., Taylor, R. ve Chin-Yee, S. (2022). COP27 will be remembered as a failure – here’s what went wrong. *The Conversation*. <https://theconversation.com/cop27-will-be-remembered-as-a-failure-heres-what-went-wrong-194982> adresinden erişildi.
- McDonald, T. (2015). The man who would be the first climate change refugee. *BBC News*. <https://www.bbc.com/news/world-asia-34674374> adresinden erişildi.
- Mendez, F. ve Giampiero, G. (2001). Cuius Regio, Eius Religio, Omnium Spatium?" State Sovereignty in the Age of the Internet. *Information & Security*, 7, 15–27.
- Palmer, B. (2020). By 2070, More Than 3 Billion People May Live Outside the “Human Climate Niche”. *NRDC (Natural Resources Defense Council)*. <https://www.nrdc.org/stories/2070-more-3-billion-people-may-live-outside-human-climate-niche> adresinden erişildi.
- Podesta, J. (2019). The climate crisis, migration, and refugees. *The Brookings Institution*. <https://www.brookings.edu/research/the-climate-crisis-migration-and-refugees/> adresinden erişildi.
- Richards, L. (2022). How Climate Change Will Redraw Maps and Borders. *Impakter*. <https://impakter.com/how-climate-change-will-redraw-maps-and-borders/> adresinden erişildi.
- Stratford, E., Farbotko, C. ve Lazrus, H. (2013). Tuvalu, Sovereignty and Climate Change: Considering Fenua, the Archipelago and Emigration. *Island Studies Journal*, 8(1), 67–83. doi:10.24043/isj.277
- The Guardian. (2021). Tuvalu minister to address Cop26 knee deep in water to highlight climate crisis and sea level rise. <https://www.theguardian.com/environment/2021/nov/08/tuvalu-minister-to-address-cop26-knee-deep-in-seawater-to-highlight-climate-crisis> adresinden erişildi.
- Tunio, Z. (2022). In Pakistan, 33 Million People Have Been Displaced in Floods. *UNDARK*. <https://undark.org/2022/09/20/in-pakistan-33-million-people-have-been-displaced-in-floods/> adresinden erişildi.
- Turrentine, J. (2019). Climate Change Is Already Driving Mass Migration Around the Globe. *NRDC (Natural Resources Defense Council)*. <https://www.nrdc.org/onearth/climate-change-already-driving-mass-migration-around-globe> adresinden erişildi.
- Turrentine, J. (2022). IPCC: We Cannot Look Away—Climate Risks Are Cascading. *NRDC (Natural Resources Defense Council)*. <https://www.nrdc.org/stories/ipcc-we-cannot->

look-away-climate-risks-are-cascading adresinden erişildi.

UNHCR. (1974). *OAU Convention Governing the Specific Aspects of Refugee Problems in Africa*. <https://www.unhcr.org/about-us/background/45dc1a682/oau-convention-governing-specific-aspects-refugee-problems-africa-adopted.html> adresinden erişildi.

UNHCR. (2020). *Global Trends Forced Displacement In 2020*. <https://www.unhcr.org/statistics/unhcrstats/60b638e37/global-trends-forced-displacement-2020.html> adresinden erişildi.

UNHCR. (2022a). Climate change and disaster displacement. <https://www.unhcr.org/climate-change-and-disasters.html> adresinden erişildi.

UNHCR. (2022b). What is a refugee? *UN*. <https://www.unhcr.org/what-is-a-refugee.html> adresinden erişildi.

UNHCR. (2022c). Syria emergency. <https://www.unhcr.org/syria-emergency.html> adresinden erişildi.

UNICEF. (2022). Cyclone Idai and Kenneth. <https://www.unicef.org/mozambique/en/cyclone-idai-and-kenneth> adresinden erişildi.

United Nations. Global Compact for Safe, Orderly and Regular Migration. Pub. L. No. A/RES/73/195 (2018). <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N18/451/99/PDF/N1845199.pdf?OpenElement> adresinden erişildi.

United Nations. (2021). The Paris Agreement. *UN*. <https://www.un.org/en/climatechange/paris-agreement> adresinden erişildi.

Vince, G. (2022a). The century of climate migration: why we need to plan for the great upheaval. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/news/2022/aug/18/century-climate-crisis-migration-why-we-need-plan-great-upheaval> adresinden erişildi.

Vince, G. (2022b). Is the world ready for mass migration due to climate change? *BBC*. <https://www.bbc.com/future/article/20221117-how-borders-might-change-to-cope-with-climate-migration> adresinden erişildi.

Watson, J. (2022). Share on Facebook Share on Twitter Climate change is already fueling global migration. The world isn't ready to meet people's changing needs, experts say. *PBS NewsHour*. <https://www.pbs.org/newshour/world/climate-change-is-already-fueling-global-migration-the-world-isnt-ready-to-meet-peoples-needs-experts-say> adresinden erişildi.

Wheeler, T. ve von Braun, J. (2013). Climate Change Impacts on Global Food Security. *Science*, 341(6145), 508–513. doi:10.1126/science.1239402

- Williams, A. (2008). Turning the Tide: Recognizing Climate Change Refugees in International Law. *Law & Policy*, 30(4), 502–529. doi:10.1111/j.1467-9930.2008.00290.x
- Yamamoto, L. ve Esteban, M. (2010). Vanishing Island States and sovereignty. *Ocean & Coastal Management*, 53(1), 1–9. doi:10.1016/j.ocecoaman.2009.10.003
- Zurich. (2022). There could be 1.2 billion climate refugees by 2050. Here’s what you need to know. <https://www.zurich.com/en/media/magazine/2022/there-could-be-1-2-billion-climate-refugees-by-2050-here-s-what-you-need-to-know> adresinden erişildi.